

PAPER DETAILS

TITLE: Notitia'da Süleymaniye Bölgesi

AUTHORS: Cahide Nur ÖZDEMİR, Hasan DIKER

PAGES: 207-227

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1226982>

Notitia'da Süleymaniye Bölgesi

Cahide Nur ÖZDEMİR* ve Hasan Fırat DİKER**

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-7698-4654
cahidenurcunuk@gmail.com (İletişim yazarı)

** Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-3156-3127
hfdiker@fsm.edu.tr

Araştırma makalesi

Geliş: 14/05/2020
Revizyon: 20/07/2020
Kabul: 23/07/2020
Yayınlanma: 30/07/2020

Öz

Üzerine yapılan meşhur Külliye ile anılan, Süleymaniye'nin, Darius'un M.Ö. 513 yılında gerçekleşen İskit seferi öncesinden beri yerleşim alanı olduğu düşünülmektedir. Bölge, 330 yılında Konstantinus şehrini kurup surlarını yaptığı dönemden bu yana da şehrin sınırları içindedir. Bu metin, Süleymaniye bölgesi nerededir ve Süleymaniye bölgesinde neler vardır sorusunu Konstantinopolis şehrinin 5. yüzyıla ait envanter listesi *Notitia Urbis Constantinopolitae* üzerinden soracaktır. *Notitia*, II. Theodosius (hd 401-450) dönemine ait bir envanter listesidir. Bu liste antik yazarların gerçekliği şüpheli şehir tasvirlerinden farklı olarak, idari bir yarar gözeterek yapılmış olduğu sanılmakta ve bu sebeple gerçeklikten uzaklaşmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu liste hazırlandığı dönemin çağdaşıdır. Bu yönüyle de geçmişin ışıltısını anlatan antik yazarlardan ayrılır. Araştırma sınırları bugün Süleymaniye bölgesi için bilinen iki sınır üzerinden belirlenmiştir. Bunlar Süleymaniye bölgesinin Unesco Dünya Miras listesiyle belirlenen koruma sınırı, ikincisi bölge için 2006 yılında ilan edilen yenileme sınırıdır. Bu iki sınır koruma sınırlarında çakışmakta, yenileme sınırı koruma sınırını Haliç kıyılarına doğru genişletmektedir. Güncel sınırlarda üzerinden, bir başka ve antik sınır belirleyicisi *Notitia*'nın tariflerinin anlaşılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Süleymaniye, Notitia, Konstantinopolis, envanter, bölgeler

Süleymaniye in Notitia Urbis Constantinopolitae

Cahide Nur ÖZDEMİR* and Hasan Fırat DİKER**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Turkey*

ORCID: 0000-0002-7698-4654
cahidenurcunuk@gmail.com (Corresponding author)

** *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Turkey*

ORCID: 0000-0002-31563127
hfdiker@fsm.edu.tr

Research Article

Received: 14/05/2020

Received in revised form: 20/07/2020

Accepted: 23/07/2020

Published online: 30/07/2020

Abstract

It is thought that Süleymaniye, which is mentioned with the famous mosque and complex built on it, had been a settlement since before Darius' Scythian campaign. The region has also been within the boundaries of the city since Constantine founded the city and built its fortifications in 330. This article will ask the question of where is the region of Süleymaniye and what is in the region of Süleymaniye through the Notitia Urbis Constantinopolitae, a fifth-century inventory list of the city of Constantinople. Notitia, is an inventory list which belongs to II. Theodosius (hd 401-450) period. This list is thought to have been made with an administrative benefit, unlike the questionable city depictions of the ancient authors, and therefore does not stray from reality. In addition, this list is contemporary and true to the period it was prepared. In this aspect, it is also separated from the ancient writers who describe the glow of the past. Research boundaries have been determined over two boundaries known today for the Süleymaniye region. The first one of these set research boundaries is the conservation boundary of the Süleymaniye region, designated by Unesco World Heritage List, and the second one is the renewal boundary for the region, declared in 2006. These two boundaries coincide and overlap at the conservation boundaries, while the renewal boundary extends the conservation boundary towards the Golden Horn shores. In this article, it is aimed to understand the ancient depictions of Notitia, another border determiner, over the current borders.

Keywords: Süleymaniye, Notitia, Constantinople, inventory, regions

1. SÜLEYMANİYE VE SINIRLARI

Süleymaniye bugün, Hacı Kadın, Molla Hüsrev, Kalenderhane, Süleymaniye, Demirtaş, Hoca Gıyaseddin, Yavuz Sinan mahalleleriyle, Haliç kıyısında Sarıdemir mahallelerinin birleşiminden oluşan tarihi semtin adıdır. Üçüncü tepeye ve tepenin yamaçlarına yerleşen bölge, Zeyrek ile Atatürk bulvarı ile ayrılır. Güney sınırını Beyazıt Meydanı oluştururken, doğuda Tahtakale Mercan hattı bölgeyi sınırlamaktadır.

İstanbul, kent tarihinin başladığı kabul edilen M.Ö. 7. yüzyıldan MS. 330 tarihine kadar, Ahırkapı Sirkeci hattında var olduğu düşünülen surun sınırladığı alanda, sonraki sınırlarına nispetle küçük bir şehirdi. Süleymaniye bölgesine dair ilk bilgiler, Darius'un İskit seferi (M.Ö. 513) sırasında ateşe verdirdiği Hera tapınağına dairdir. Süleymaniye Külliyesinin bulunduğu üçüncü tepede olduğu sanılan tapınak M.Ö. 513 yılında bu sefer sırasında yıkılmıştır (Dionysios, 2010). I. Konstantinus'un, şehrin surlarını genişleterek büyütmesi yeni yerleşim alanlarının da ortaya çıkmasına sebep olur. Bu tarihe kadar şehir dışında olan Süleymaniye bölgesinin tarihi, I. Konstantinus'un açılışını yapmış olduğu Nea Roma olarak isimlendirilen yeni ve daha büyük şehrin inşasıyla başlamaktadır. Yeni şehrin sınırları Ayakapı- Yenikapı hattına genişletildiğinde Süleymaniye sur içine dâhil olmuştur. Haliç ve Marmara Denizi arasında yer alan yarımada üzerinde, altı tanesi Haliç kıyılarında ve biri şehrin güney batısında konumlanmış yedi tepe İstanbul için arzulanan Roma –yeni isim, Nea Roma (Yeni Roma)- benzerliğinin topografya üzerindeki arayışı olarak değerlendirilebilir. Çevreye hâkim ve özellikle Haliç kıyısındaki tepeler birbirinin önüne geçmeden, 'karşı kıyıda' (Pera) bakana ayrıntılı bir silüet sunmak için sıralanmış gibidir. Günümüzde Süleymaniye Camisinin bulunduğu yer, bu tepelerden üçüncüsüdür.

I. Konstantinus ile bir başkent olarak seçilen ve süslenen İstanbul yeni benimsenen dinin Hristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelecektir. Kamu binaları, dini yapılar ve konutlarla dolan şehrin altyapısı düzenlenir, büyüyen şehrin su ihtiyacı şehir dışından getirilen su yolları ile sağlanır. Mese yolu uzayarak, bir kolu Altınkapıya diğeri Blakherni'ye ulaşan geniş bir bulvara dönüşür. Daha önce nekropolis olan alanlar uzayan yollar ve şehrin bölgelerine ulaştırılabilen su ve altyapı imkânları sebebiyle gelişir. Nea Roma'nın (Yeni Roma) kuruluşu öncesinde şehrin dışında mezarlık ve uzak tapınak bölgeleri olan alanlar, yerleşim birimlerine dönüşür. Benzer şekilde Süleymaniye bölgesi de, Nea Roma öncesinde nekropolis alanıyken, yeni şehrin kurulmasıyla devlet erkânının rağbet ettiği bir konut bölgesi olarak değişim göstermiştir (Diker ve Cünük, 2017).

Konstantinopolis olarak anılan şehir yıllar içerisinde gelişir, sınırlarını 6. yüzyılda Yedikule, Ayvansaray hattına taşır. II. Theodosius zamanında gerçekleşen yeni sur inşası ile şehrin Türk dönemine kadar geçerli olacak sınırlara ulaşılır. Roma İmparatorluğu'nun doğudaki başkenti olarak donanan bu zengin şehir sıklıkla kuşatmalara maruz kalacaktır. II. Theodosius'un inşa ettirdiği çift sıra sur sisteminin güçlü savunma hattı sayesinde Konstantinopolis yüzyıllar boyunca, Avarlar, Hunlar, Bulgarlar, Vikingler, Araplar ve Türkler'e karşı az sayıda askerle kendini savunabilmiştir (Kuban, 2010). Sur hattının içinde zengin ve mamur bir şekilde yaşayan şehrin 13. yüzyılda Latinler tarafından ele geçirilmesiyle bu durumu değişecektir. Kudüs'ü almak için yola çıkan IV. Haçlı seferi rotasını Konstantinopolis'e çevirmiş ve şehir 1204 yılında Latinler tarafından istila edilmiştir. Haçlı seferleri esnasında yaşanan tahribat tarihçi Geoffroi de Villehardouin tarafından "Ganimet! Ah, o ganimet", "Dünya kurulduğundan beri hiçbir şehirden bu kadar çok ganimet elde edilmedi" sözleriyle anlatılmıştır (Demirkent, 1997). IV. Haçlı seferi sırasında Konstantinopolis'te bulunmuş, Clari'ye göre,

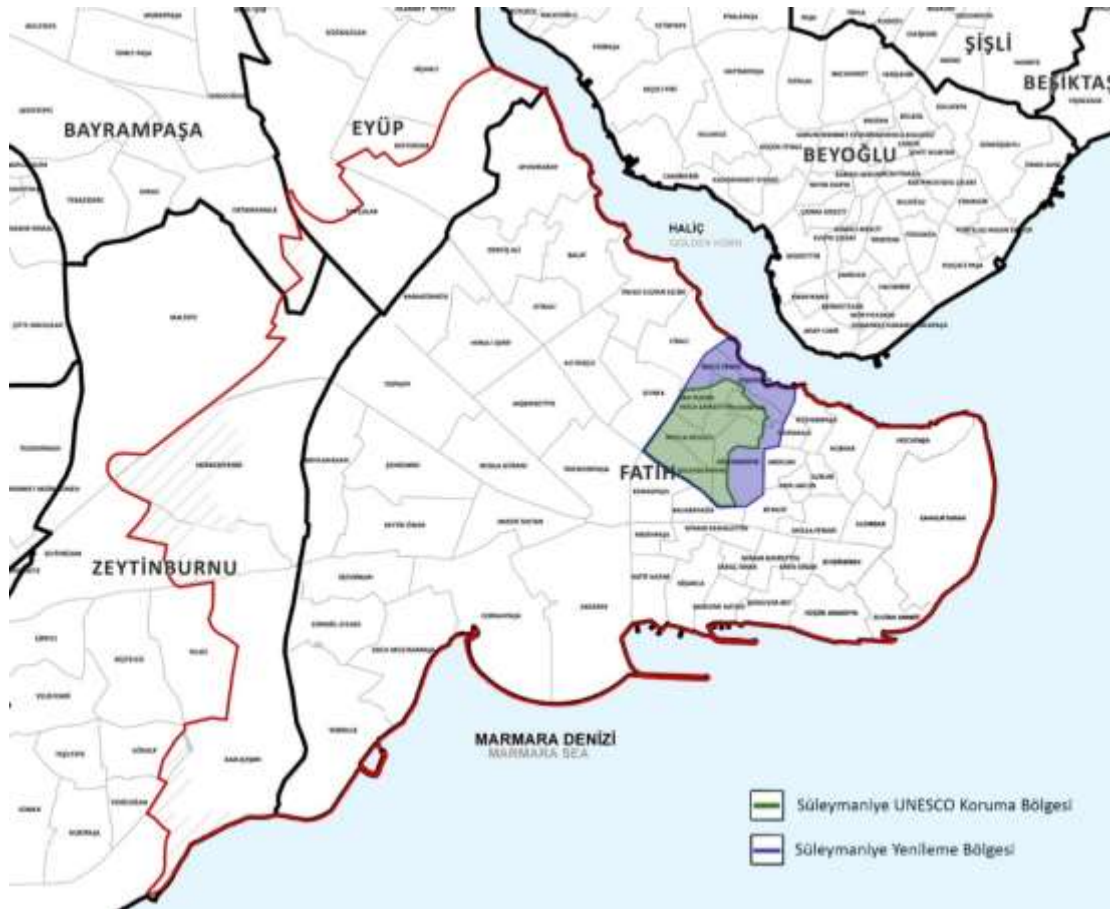
dünyadaki en zengin kırk şehrin varlığı birleşse elde edemeyecekleri bir servete sahip olan şehir, Rumların iddialarında dünyadaki varlığın üçte ikisine denk gelmektedir (De Clari, 1994). Ancak Konstantinopolis'in bu derece zenginlik ve varlık içinde anlatımları IV. Haçlı seferleriyle son bulacak, şehir yağmalanmış ve harap edilmiş bir hal alacaktır. Haçlılar şehri sadece talan etmişler ve bazı kiliseleri Katolik kültürüne tahsis etmek dışında hiçbir yapım etkinliğinde bulunmamışlardır (Kuban, 2010). Şehir Haçlılardan elli yedi yıl sonra geri alınmış; 1261 yılında Mihail VIII. Paleologos muzaffer imparatorların seferden dönüşte şehre girdiği törensel kapı, Altın Kapı'dan şehre girmiştir (Kuban, 2010). Harabeye dönmüş bir şehir ve yangınlar sebebiyle oturulamaz hale gelmiş mahalleler ile karşılaşmıştır (a.g.e.). Sonraki iki yüzyıl boyunca da Konstantinopolis'in eski ihtişamlı günlerine dönmesi mümkün olmamıştır. 1433 yılında Bertradon de la Broquiere, şehirde yerleşilen alanların boş alanlardan daha az olduğunu yazacaktır (Eyice, 1975). IV. Haçlı Seferleri sonrası şehrin tarihi için geçiş dönemi olacak, 1453 yılında II. Mehmet'in seferiyle halen devam eden Türk devri İstanbul'da başlayacaktır. 16. yüzyıla kadar Ebul Vefa Nahiyesi olarak anılan bölge, devletin en müreffeh dönemine ait Süleymaniye Külliyesinin Mimar Sinan tarafından bölgeye konumlandırılması sonrası külliye'nin adıyla anılacaktır. Külliye, daha önce de tapınakların olduğu düşünülen topografyaya yerleştirilmiştir. Bölgenin Konstantinopolis kentindeki gibi seçkin bir konut bölgesi olma özelliği bu dönemde de devam edecektir. Kışla-ı Hümayun, Yeniçeri kışlası Eski Odalar gibi askeri yapılar yapılmış, fetih öncesi Markos Embolos sonrasında Uzun Çarşı olarak bilinen ticari bölge gibi bazı alanların hem işlevi hem varlığı korunmuştur.

Süleymaniye'nin Osmanlı devrinde yeniden başlayan imar faaliyetleri ve gözde merkez olması on sekizinci yüzyıla gelindiğinde yavaşlayacak, hem Suriçi hem Süleymaniye şöhretini Kağıthane, Üsküdar ve Beşiktaş gibi semtlerle paylaşacaktır. Bölge sokaklarının dar yapısı, sokak planları ve mimari malzemenin ahşap olması yangınların oldukça sık zarar vermesine neden olmuş, yanan veya yıkılan binaların sürekli yenilenmesi gerekmiştir. Eskiye eldeki malzemelerle ve sınırlı şekilde düzelterek kullanılabılır hale getirme yaklaşımı kentsel yapıyı değiştirme amacıyla yayınlanan nizamnamelere kadar devam eden doğal bir süreç olacaktır. Şehri düzeltmek, temizlemek fikirleri bu dönemde ortaya çıkacaktır.

19. yüzyıl başının büyük savaşını atlatan İstanbul, 20. yüzyılın ilk yarısında yeni başkent Ankara'nın imarı sürecinde unutulacaktır. 1950'de ülkenin kurucu partisinden kazanılan iktidarın verdiği güçle şehrin yeniden imarı başlatılacak, bu dönemde İstanbul'un çehresi geniş çaplı bir değişime uğrayacaktır. Yeniden keşfedilen şehre Anadolu'dan yaşanan göçler ile daha çağdaş konut alanları ve modernizmin sağladığı konforlar için terkedilen Süleymaniye bölgesinin yeni yerleşimcileri olacaktır. Son elli yılda bölgeyi korumak için yapılan çalışmalar sonuçsuz kalmış, bölge giderek bakımsız hale gelmiştir. Birçok değişim ve süregiden tahribata rağmen, Süleymaniye Osmanlı İstanbul'unun sivil mimarisine dair çok sayıda örneğini günümüze kadar ulaştırmıştır. Bugün Süleymaniye Osmanlı İstanbul'unu temsil eden bir mekândır. Bu özelliğiyle İstanbul'un Tarihi Alanları başlığıyla Unesco Dünya Miras Listesi'ne 1985 yılında girmiştir. Bölgede 920 adet tescilli kültür envanteri bulunmaktadır. Kültür envanterinde sayılan eserlerin 515 adeti geçmişinden beri bölgenin seçkin bir muhit olduğunu kanıtlar gibi sivil mimari örnekleridir. Süleymaniye bölgesinin eski ihtişamından uzak, güncel durumu sebebiyle üretilen projeler sonuçsuz kalmış, 2004 yılında Unesco tehlikedeki miras alanlarına almak konusunda uyarıda bulunmuştur. 2006 yılında UNESCO Miras alanıyla da örtüşen ve bu sınırı Haliç'e kadar genişleten bir alan kentsel yenileme alanı olarak duyurulmuştur. Planlama çerçevesinde yürütülen ilk saha çalışmalarında çeşitli yıkımlar gerçekleştirilmiş ancak süreç belirsiz bir hal alarak 2018 yılına kadar yıkılan alanlar da harabe

olarak kalmıştır. 2018 yılında halen yürütülen bölgenin muhayyel geçmişine öykünen ancak hiç var olmamış bir hali inşa edilmektedir.

Bu metinde, araştırmanın sınırları olarak seçilen İstanbul Tarihi Alanları Unesco Dünya miras alanı veya makalede geçen ismiyle Süleymaniye Unesco Koruma alanı ile 2006 yılında koruma alanını Haliç'e doğru genişleten Süleymaniye yenileme alanı Süleymaniye bölgesi olarak anılacaktır (Şekil 1). Bölgenin Konstantinus'un kurduğu şehrin ilk yüzyılında ulaştığı nokta 'Notitia Urbis Constantinopolitanae' üzerinden incelenecektir. Liste döneminin çağdaşı olması ve gerçeğe yakınlığının yanı sıra, Iustinianus'un 6. yüzyılda yürüteceği geniş çaplı kentsel yenileme öncesine dair envanteri içermesi anlamında da önemli bulunmuştur.

Şekil 1. Süleymaniye UNESCO koruma bölgesi ve Süleymaniye yenileme bölgesi (Alan Başkanlığı, 2018a)¹

2. NOTITIA URBIS CONSTANTINOPOLATEA

Notitia Urbs Constantinopolitanae, MS. 5 yüzyılda muhtemelen şehir yönetimi / belediyesi tarafından oluşturulan ve şehrin Konstantinus tarafından belirlenen on dört bölgesindeki, saraylar, meydanlar, hamamlar, revaklar, gibi anıtlarla, evler, sokaklar, fırınlar, tahıl depoları gibi mekânları bölgelerin yönetici ve memur sayılarıyla birlikte listeleyen Latince bir yazmadır. Envanter listesinin II. Theodosius (hd 401-450) döneminde hazırlandığı bilinmekte tarihlendirme ile ilgili çeşitli görüşler bulunmakla beraber, tam tarih verilmemektedir. Victor Schultze, Notitia'nın 413 yılında oluşturulduğu görüşündedir (Bury, 1916: 442). Bunu, Theodosius duvarının inşasının 413 yılında tamamlandığı fikrine ve bu tarihten sonra şehrin 14 bölgesinin Konstantinus duvarının sınırladığı bölge olamayacağı düşüncesinden hareketle geliştirmiştir. Bu görüş Bury tarafından yanlış bulunmuştur. Envanter listesinde bulunan,

Domum Pulcheriae Augustae, Domum Augustae Eudociae, Domum Augustae Placidiae, hanedan ailesine mensup kadınların evleridir. Bury, bu kadınların Augusta ilan edilme tarihleri sırasıyla, 414, 423 ve 424 olduğunu belirterek, listenin 413 tarihinde oluşturulmasına karşı çıkmaktadır (Bury, 1916: 442). 424 sonrasında bir tarihte tamamlanmışsa bu durumda da yeni sınırlar çoktan Edirnekapı Yedikule hattındaki Theodosius suru olmuş olmalıdır. Bu durumda, Van Millingen'in, sur inşasından bir süre sonra daha şehrin resmi olarak, Konstantinus'un sınırlarında kaldığını yönündeki görüşü durumu açıklığa kavuşturur (Van Millingen, 1899: 17). Bury, Notitia'da Theodosius surlarının çift sıra duvardan oluştuğuna dair atıf sebebiyle, ikincil dış duvarın yapım tarihi olan 447 ile Theodosius'un hüküm süresinin bitişi 450 tarihleri arasında yazılmış olması gerektiğini söylemektedir (Bury, 1916: 443). Wiener ise 424-430 arasında tarihlendiğini söyler (Wiener, 2016).

Antik yazmanın, keçi derisine yazılmış erken dönem nüshası Codex Vindobonensis 162, 9. yüzyıla aittir ve bir başka envanter listesi olan Notitia regionum urbis Romae ile birleştirmiştir (Drakoulis, 2012). Bunun dışında üç nüsha daha bulunmaktadır. Bunlar, 15. yüzyıla ait, Vindobonensis 3103 ve Ms. Canonici Misc. 378 ile 16. yüzyıla (1542,1550-51) tarihlenen Münih yazması²'dir (Drakoulis, 2012). Bodleian Kütüphanesinde bulunan Ms. Canonici Misc. 378 yazması, 1436 yılına ait yazma, bölgelerin sıralandığı metin ile birlikte, şehrin bir tasvirini içerir (Şekil 2). Bu resim şehrin ilk tasvirleri arasında sayılabilir.

Şekil 2. Ms. Canonici Misc. 378'deki Konstantinopolis gösterimi (Digital Bodleian, 1436, fol.84r)

Romalı öncülleri Coriosum ve Notitia bölge listelerinden ilham alan (Storey, 2002) Notitia Urbis Constantinopolitanae Konstantinus surlarının içinde kalan on iki bölge ile XIII. Bölge Galata ve XIV. Bölge Blakhernai'yi (Edirnekapı) içerir. Listesinin hangi amaçla hazırlandığı bilinmemekle birlikte, içerdiği envantere bakılarak idari bir amacı olduğu düşünülebilir. Tahılların dağıtımı, yangınların kontrolü, bölge bazında yoğunluk gibi konularda şehir yöneticisine bir rehber olarak tasarlanmış olabilir.

Notitia, bölgelerin envanterini listelerken bölgeleri gösterir bir harita ekine sahip olmadığı veya böyle bir harita varsa bulunmadığı için 14 bölgenin sınırlarıyla ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Charles Du Cange, 1680 tarihli kitabındaki (Historia Byzantina Constantinopolis Christiana seu Descriptio Urbis) bölgelerin harita üzerinde gösterimi en erken plandır ve bu plan uzun süre tartışılmadan kullanılmıştır (Drakoulis, 2012) (Şekil 3).

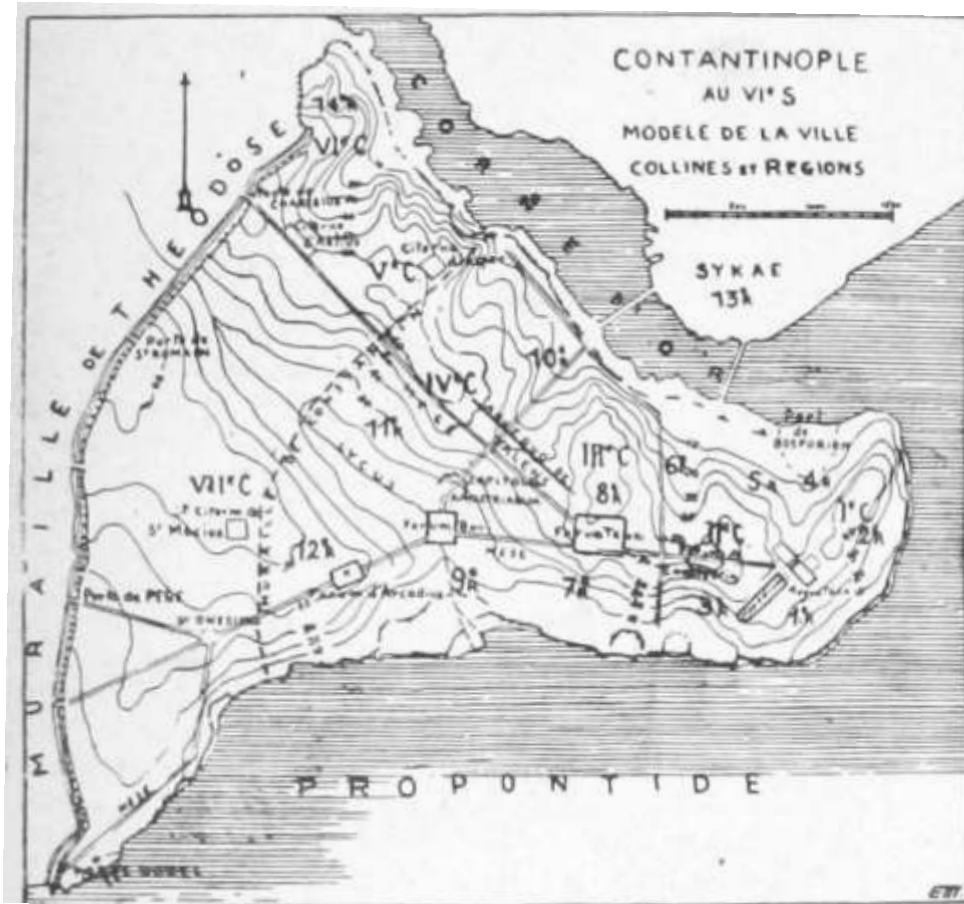

Şekil 3. Charles Du Cange'ın 14 bölge gösterimi (Du Cange, 1680) (Kaynakta sayfalar numaralandırılmamıştır)

Bu harita sonrasında Petrus Gyllius'un İstanbul seyahatini anlattığı kitabına³ çevirmen tarafından sonradan eklenmiştir. Gyllius 16. yüzyılda İstanbul'da Konstantinopolis şehrinin izlerini ararken Bölgelerin Eski Tasvirinden (Notitia) yararlanmış, Notitia'nın listelediği anıtların yerlerini bulmaya çalışmıştır. Bölgelerin sınırlarıyla ilgili detaylar veren Gyllius'un taslak bir haritası var mıdır, bilmiyoruz. Du Cange'ın haritası, sonrasında 1854 tarihli William Smith edisyonu Dictionary of Greek and Roman Geography kitabında aynen kullanılmış, haritanın altına bölgeler ve envanterleri de eklenmiştir. Haritanın belirlediği bölge sınırları ve bölgelerin karşılık geldiği yapıların yerlerinin uyuşmadığı görülmektedir. Örneğin II. Bölgede listelenmiş Ayasofya haritaya göre Haliç tarafına daha yakındır.

Du Cange'ın haritasından sonra Alexander Van Millingen, 1899 tarihli, Byzantine Constantinople kitabında bölgeleri gösterir bir harita vermiştir (Şekil 5). Du Cange'ın haritasında Akropolis tepesine haliç kıyıları ve Marmara kıyıları olarak yerleşen I. Bölge,

Van Millingen'in haritasında tepenin Marmara kıyısına yerleşmiştir, Bukoleon Sarayı burada bulunmaktadır. Sarayburnu ciheti ise II. Bölge'nin sınırlarına dâhil edilmiştir. Böylece II. Bölgenin sınırları Gülhane parkının Sarayburnu tarafında olduğu düşünülen amfi tiyatroya kadar uzatılmışken, güneyde Büyük Kilise'ye (İkinci Ayasofya) kadar uzanmaktadır. Bu açıdan metin ile metinden üretilen harita arasında bir eşleşme olduğu söylenebilir. Bölgelerin sınırlarına dair başka haritalar da oluşturulmuştur. Bunlar arasında, Ernest Mamboury'nin İstanbul turist rehberindeki görünümü ve Müller Wiener'in haritası sayılabilir (Şekil 4, Şekil 6).

Şekil 4. Ernest Mamboury'nin 14 bölge gösterimi (Mamboury, 1951: 64)

Son olarak, 1997 yılında 'Regionen und Strassen in Konstantinopel' başlıklı makalesinde Albrecht Berger bölgeleri hazırladığı bir haritayla göstermiştir. Drakoulis, Albrecht Berger'in planının, 14 bölgenin sınırlarına dair yaptığı akla yakın açıklamalarıyla, konuya önemli katkıları olduğunu belirtmektedir (Drakoulis, 2012). Sonraki araştırmacılar da bu harita üzerinden çalışmışlardır.

'Notitia Urbis Constantinopolitanae' listesinde, Konstantinus surlarının içinde kalan on dört bölge sınırlarının Konstantinopolis şehrinde 4. yüzyıl ile 7. yüzyıl arasında geçerli olduğu, Iustinianus Notita'da bir bölge olan Galata 'polis' statüsüne çıkardığında (Mango, 1993) farklılaştığı düşünülebilir. 'Notitia Urbis Constantinopolitanae'de bildirilen 14 bölgesinin içerdiği envanter aşağıda listelenmiştir. Liste için Otto Seeck'in 1876 tarihli Notitia Dignitatum kitabına ek olarak yayınlanan Notitia Urbis Constantinopolitanae, Petrus Gyllius'un (1997) İstanbul'un Tarihi Eserleri kitabının Türkçe çevirisinden, Albrecht Berger'in (1997) Regionen und Strassen in Konstantinopel makalesindeki Almanca çeviriden ve John Matthews Notitia Urbis Constantinopolitanae makalesindeki İngilizce çeviriden yararlanılmıştır.

Çizelge 1. Notitia listesi (Seeck, 1876), (Gyllius, 1997), (Berger, 1997), (Matthews, 2012)⁴

Bölge	Bölge Açıklaması	Envanterler
I	Birinci bölge, sarayın alt tarafından Büyük Tiyatroya doğru, denize inen, dar ve uzun bir yapıda oldukça engebesiz bir arazide uzanır. Saraylar ve asillerin evleri bu bölgededir.	Büyük Saray, Lusorium, Pladikia'nın sarayı, Augusta Pladikia'nın evi, Asil Marina'nın evi, Arkadios Hamamları, 29 sokak, dar yol, 118 ev, 2 Portikus, 15 özel hamam, 4 umuma açık fırın, 15 özel fırın, 4 dağıtım istasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 25 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
II	İkinci bölge, Küçük Tiyatro'dan başlayıp, hafif meyille tepeye doğru ilerleyip hemen ardından sarp yamaçla denize iner.	Büyük Kilise (İkinci Ayasofya), Eski Kilise (Aya İrini), Senato, Porfir mermerden yapılmış Tribunal (Porfir mermer basamaklı Mahkeme binası), Zeuksippos hamamı, Tiyatro, Amfi tiyatro, 34 sokak, dar yol, 98 ev, 4 büyük Portikus, 13 özel hamam, 4 özel fırın, 4 dağıtım istasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 35 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
III	Üçüncü bölge, üst kısımları Circus'un yerleştiği düzlükler, uç tarafında ise denize doğru sert inişi olan tepelik bir alandır.	Circus Maximus, Augusta Pulcheria'nın evi, Yeni Liman, Portikus (Yarım daire şeklinde) –Sigma, Konstantinopolis Forum Tribunalı, 7 sokak/dar yol, 94 ev, 5 büyük Portikus, 11 özel hamam, 9 özel fırın, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 21 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
IV	Dördüncü bölge Milyon Taşından yukarı yönlü uzanan, sağ ve solunda yükselen tepelerle çevrili bir vadiden oluşur.	Altın Milyon Taşı, Augustaion, Bazilika, Nymphaeum, Fanio Portikus'u, Mermer Liburna (iki direkli, yelkenli savaş gemisi), deniz zaferi anıtı, Aziz Menas Kilisesi, Stadyum, Timasios İskelesi, 35 sokak/dar yol, 375 ev, 4 büyük Portikus, 7 özel hamam, 7 dağıtım istasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 40 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
V	Beşinci bölgenin büyük bir bölümü, şehrin önemli binalarını barındıran engebeli bir arazide kuruludur.	Honorios hamamları, Theodosios Sarnıcı, Prytaneum (yönetim/idare binası), Eudokia hamamları, Strategion (Theodosius'un forumunun bir kısmının ve Theben'in kübik Obelisk'inin bulunduğu meydan), Yağ tüccarları ambarı, Nymphaeum, Troadensian Ambarı, Valens Ambarı, Contantius Ambarı, Prosphorion Limanı, Khalkedon İskelesi, 23 sokak/dar yol, 184 ev, 7 büyük Portikus, 11 özel hamam, 7 halka açık fırın, 2 özel fırın, 2 yiyecek pazarı, 9 dağıtım istasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 40 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
VI	Altıncı bölge; Konstantinus forum'dan iskeleye kadar uzanan eğimli arazi üzerine kuruludur. Burası Galata'ya giden feribot noktasıdır.	Senato'yla aynı alanı paylaşan, Konstantinus'un Porfir Sütunları, Tersane, Liman, Galata iskeleleri, 22 sokak/dar yol, 484 ev, 1 büyük Portikus, 9 özel hamam, 1 halka açık fırın, 17 özel fırın, 17 dağıtım istasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 49 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
VII	Yedinci bölge; öncekiyle karşılaştırıldığında çok daha yüksektir, bölgenin bir tarafı denize doğru iner. Konstantinus Sütunu'ndan Theodosius Forum'a kadar Portikus ve birbirine paralel yollarla denize doğru iner.	3 Kilise (Eirene, Anastasia, Aziz Paulos), iç merdivenli Theodosios Sütunu, 2 büyük atlı heykel, Carosa Hamamı, 85 sokak/dar yol, 711 ev, 6 büyük Portikus, 11 özel hamam, 12 özel fırın, 2 yiyecek pazarı, 16 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/ memur, 17 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.

Bölge	Bölge Açıklaması	Envanterler
VIII	Sekizinci bölge; Tauros bölgesi'nde, denizle sınırı olmayan, dar ve uzun bir alana yayılı durumdadır.	Konstantinus forum'un bir kısmı (Tauros'a kadar giden sol Portikus), Theodosios Bazilikası, Kapitol, 21 sokak/dar yol, 108 ev, 5 büyük Portikus, 10 özel hamam, 5 özel fırın, 5 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 80 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
IX	Dokuzuncu bölge; güney yönünde oldukça meyilli bir arazide, uzun kıyı hattıyla sınırlanan bir bölgedir.	2 Kilise (Kainupolis, Homonoia), Alexandr Ambarı, Asil Arkadia'nın evi, Anatasia Banyoları, Theodosios Ambarı, 16 sokak/dar yol, 117 ev, 2 büyük Portikus, 15 özel hamam, 15 özel fırın, 4 halka açık fırın, 4 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 38 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
X	Onuncu bölge; dokuzuncu bölge tarafından, büyük bir akarsu gibi geçen ana bulvarla, şehrin diğer yakasından ayrılmıştır. Sahil kesimi hariç oldukça düzgün bir arazide birbirine denk uzunluk ve genişliktedir.	Aziz Akakios Kilisesi, Konstantinus Hamamı, Augusta Plakidia'nın evi, Augusta Eudokia'nın evi, Asil Arkadia'nın evi, Nymphaeum, 20 sokak/dar yol, 636 ev, 6 büyük Portikus, 22 özel hamam, 16 Özel fırın, 2 halka açık fırın, 12 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 90 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
XI	On birinci bölge; denizle sınırı olmayan, hem düz hem de engebeli, geneli boş araziler üzerinde bulunan büyükçe bir bölgedir.	Apostel (Havari) Kilisesi, Flacilla Sarayı, Augusta Pulcheria'nın evi, Pirinç Öküz, Arkadios Sarnıcı, Modestos Sarnıcı, 8 sokak/dar yol, 53 ev, 4 büyük Portikus, 14 özel hamam, 3 özel fırın, 1 halka açık fırın, 7 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 73 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
XII	On ikinci bölge, şehrin içinden kapıya yaklaşıp neredeyse düzdür ancak sol tarafı az bir eğimle denizde sonlanır. Bu bölge, surların ihtişamıyla zenginleşir.	Altın Kapı, Troadens Portikus, Theodosius forum, iç merdiveni olan bir sütun, Darphane, Theodosius Limanı, 11 sokak/dar yol, 363 ev, 3 büyük Portikus, 15 özel hamam, 5 özel fırın, 8 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 17 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
XIII	On üçüncü bölge; şehirden dar bir haliçle ayrılan, sık deniz seferleriyle şehre bağlanan Galata yakasındadır.	Kilise, Honorios hamamları, Honoriosforum, Tiyatro, Tersane, 431 ev, 1 büyük Portikus, 5 özel hamam, 4 özel fırın, 1 halka açık fırın, 8 Dağıtım İstasyonu, 1 yönetici, 1 ulak/memur, 34 itfaiyeci, 5 gece bekçisi.
XIV	On dördüncü bölge; her ne kadar şehrin 14 bölgesinden biri sayılsa da yapı itibarıyla ayrı bir şehir görüntüsü verir.	1 kilise, 1 saray, Nymphaeum, Hamamlar, 1 tiyatro, Lusorium, Ahşap köprü, 11 sokak/dar yol, 167 ev, 2 büyük Portikus, 5 özel hamam, 1 özel fırın, 1 halka açık fırın, 5 Dağıtım İstasyonu, (37) itfaiyeci, (1) ulak/memur [() içindekiler Collectio Civitatis'de geçer.]

3. NOTITIA'DA SÜLEYMANİYE BÖLGESİ

Önceki bölümde sınırlarını belirlediğimiz Süleymaniye bölgesi üçüncü tepeye ve tepenin Haliç'e inen yamaçlarına yerleşmiştir. Konstantinopolis şehrinde, bölge, bugün Vefa ve civarını kapsayan Konstantinai, Laleli ve çevresini ifade eden Capitolium, ve Beyazıt meydanı ve yakınları içeren Philadephion bölgelerinin içinde kaldığı görüşü mevcuttur (Sav, 2011). Bu bölgelerden ilkinin ismini, 345 yılında Konstantinus'un oğlu Konstantius tarafından başlatılmış ve 4. yüzyılın sonunda tamamlanmış, Konstantinai hamamlarından aldığı

düşünülmemekte, bölgede aynı adlı bir kilise ve sarayın bulunduğu sanılmaktadır. Capitolium ise Mese'nin, Altınkapı ve Blakhernai'ye ulaşan iki yola bölündüğü kavşak noktasında bulunmaktadır. Çok yakınındaki Philedelphion'un 8. yüzyıla kadar süslemeleriyle birlikte var olan bir tören alanı olduğu, burada olduğu düşünülen Tetrakh heykellerinin Venedik'e götürüldüğü bilinmektedir (Wiener, 2016). Philedelphion'un doğusunda bulunan Theodosius zafer takından geçilerek ulaşılan II. Theodosius dönemi meydanı Forum Tauri'nin, bugün Beyazıt meydanının bulunduğu yerde olduğu düşünülmektedir. Bugün forumun izleri Sekbanbaşı Yakupağa civarındaki kalıntılarda görülmektedir (Wiener, 2016). Theodosius forumu yakınlarında olabilecek Theodosius Bazilikası'nın 426 yılında bir yangınla yıkılana kadar bir süre senato olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Sav, 2011). Bölgede tepenin zirvesine doğru devlet görevlilerine ait evler bulunduğu bahsedilir (Ertuğrul, 2010). Konstantinai bölgesinde, 6. yüzyılda inşa edilecek Aya Polyeuktos kilisesi Bizans Hanedan mensubu bir kadın Anicia Iuliana tarafından şehit Aziz Polyeuktos'a adanmıştır (Wiener, 2016). Kendine ait bir sarayın da kilisenin yakınlarında olduğu bilinmektedir. Kilisenin 12. yüzyılda yağmalandığı ve yapının birçok parçasının 13. Yy'da Venedik'e götürüldüğü bilinmektedir (Wiener, 2016). Kilisenin bulunduğu araziye 15. yüzyılda küçük mescidler ve İbrahim Paşa Hamamı inşa edilmiş, Atatürk Bulvarı yapımı sırasında mescitler yıkılmıştır (Wiener, 2016). 1960'ta bir temel kazısı sırasında kilisenin temellerine ait kalıntılar bulunmuştur (Kuban,1994). Temel kalıntıları inceleme alanın hemen dışında kalmakta, alanın güneybatı ucunu sınırlamaktadır. Ticaret faaliyetlerinin bölgede fora olarak adlandırılan Theodosius forumu ve Konstantinus forumu ve çevresinde, Haliç kıyısında Zindankapı civarında ve Domnios Portikosu (Markos Embolos)'ta yoğunlaştığı bilinmektedir (Mango, 2000). 11. yüzyıl sonrası ise bölgenin Haliç kıyıları giderek hareketlenecek, burada Venedikli tüccarlar etkinlik göstermeye başlayacaktır (Ağır, 2001). Bu dönemden sonra bir Venedik mahallesinin alanda bulunduğu bilinmektedir. Yeriyle ilgili net bilgi olmamakla birlikte Müslüman tüccarların da konutları ve pazarlarının bulunduğu bir alanın yine bu bölgede olduğu sanılmaktadır. Bu bölgeye Mitaton denildiği ve kendine ait bir ibadethanesi (cami) bulunduğu da bildirilmektedir (Talbot, 1993).

Süleymaniye bölgesi, Alexander Van Millingen'in Notitia bölgelerini gösterdiği haritasının belirlediği sınırlara göre, X. Bölgenin büyük bölümünü kapsarken, üçüncü tepenin zirvesinde VIII. Bölgeyi ve Haliç kıyısında Zindankapı'ya kadar VI. Bölgenin bir kısmını içine alır. Süleymaniye Beyazıt ve Mercan mahallelerini kapsayan VIII. Bölgenin Haliç'e kıyısı yoktur. X. Bölge, Kalenderhane, Molla Hüsrev, Hacı Kadın, Yavuz Sinan mahalleleriyle Cibali ve Zeyrek mahallelerini içine alır. X. Bölge, Hoca Gıyaseddin mahallesini VIII. Bölge ile Sarıdemir mahallesini ise VI. Bölge ile kapsamaktadır. VI. Bölge, Süleymaniye bölgesine dahil olan Sarıdemir ve Demirtaş mahallelerini içermektedir. Bu bölge doğuda Hobyar mahallesine kadar uzanır.

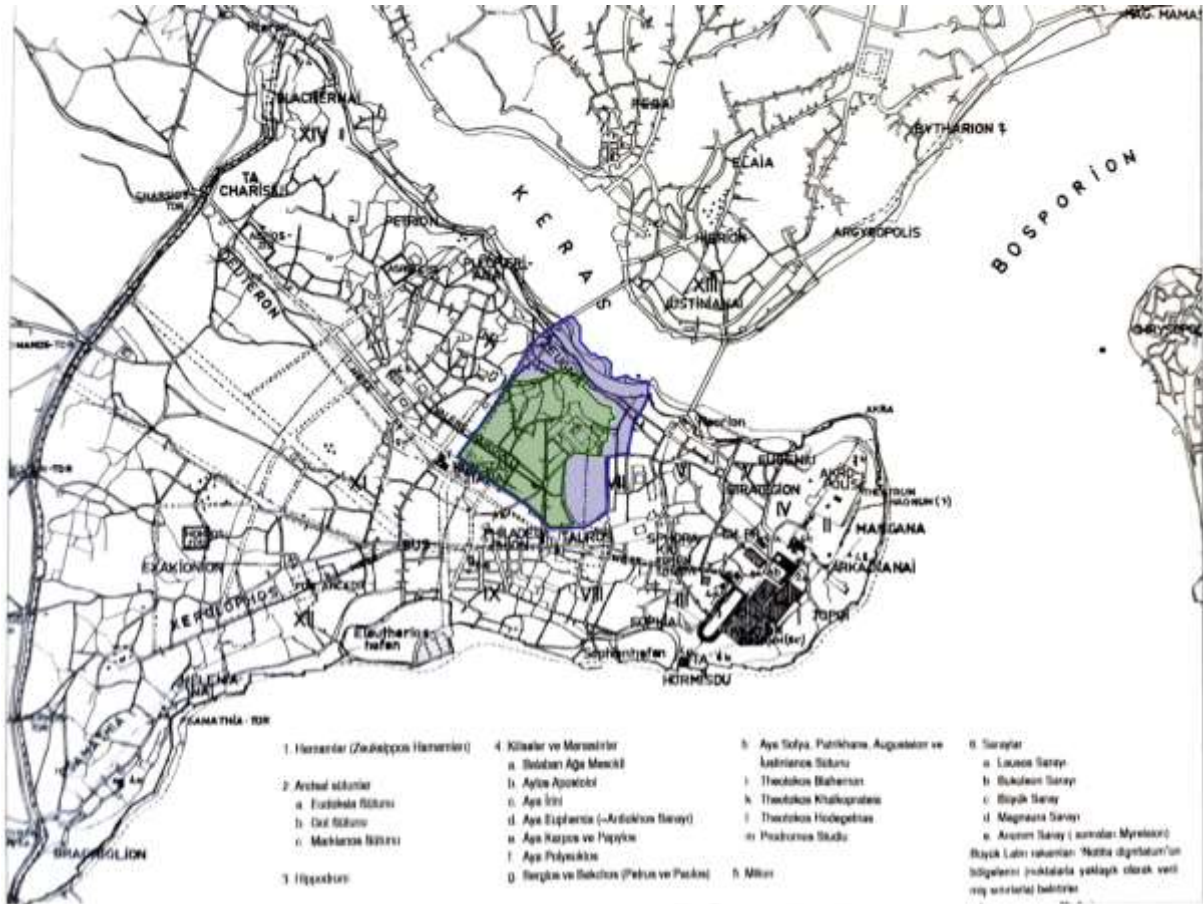
Van Millingen 1899 yılında basılan kitabı Byzantine Constantinople kitabının bir eki olarak yayımladığı haritasında Süleymaniye bölgesinde işaretlediği yapılar ve mekanlar şöyledir: Süleymaniye Camisi, Beyazıt Camisi, Kalenderhane Camisi, Şehzade Camisi, S. Theodore Kilisesi, Kyr Martha Kilisesi, S. John de Cornibus Kilisesi (Kilise Cami, Sekbanbaşı (İbrahim Ağa) Mescidi, S. John de Cornibus Kapısı (Zindankapı)'da bir kilise), Serasker Kapısı (bir bina göstermiştir), Forum Theodosius, Gate of Platea (Un Kapan Kapısı), Ayazma Kapısı, Gate of Drungarii (Odun Kapan Kapısı), Gate of S. John de Cornibus (Zindan Kapısı), Valens Sukemeri.

Van Millingen haritasında VII. Bölgenin Mese'nin doğu-batı istikametinde ilerlerken sola düşen konumunun yanlış olduğu düşünülmektedir. VII. Bölgenin tasvirinde geçen "parte dextera" ifadesinin Mese'yi baz alarak sağ kol yönüne işaret ettiği, eski bazı araştırmacıların batıdan doğuya bir oryantasyon düşünerek yedinci bölgenin Mesenin sağında yani güneyde yer aldığını düşünmüşlerdir. Oysa numaralandırmanın doğudan batıya ilerlemesi gibi, anlatım da doğudan batıya ilerlemektedir (Berger, 1997). Öyleyse, yedinci bölge Mese'nin kuzeyinde olmalıdır.

Şekil 5. Van Millingen'in Konstantinopolis'in 14 bölgesi gösterimi (Van Millingen, 1899) ve Süleymaniye (Kaynakta sayfalar numaralandırılmamıştır)

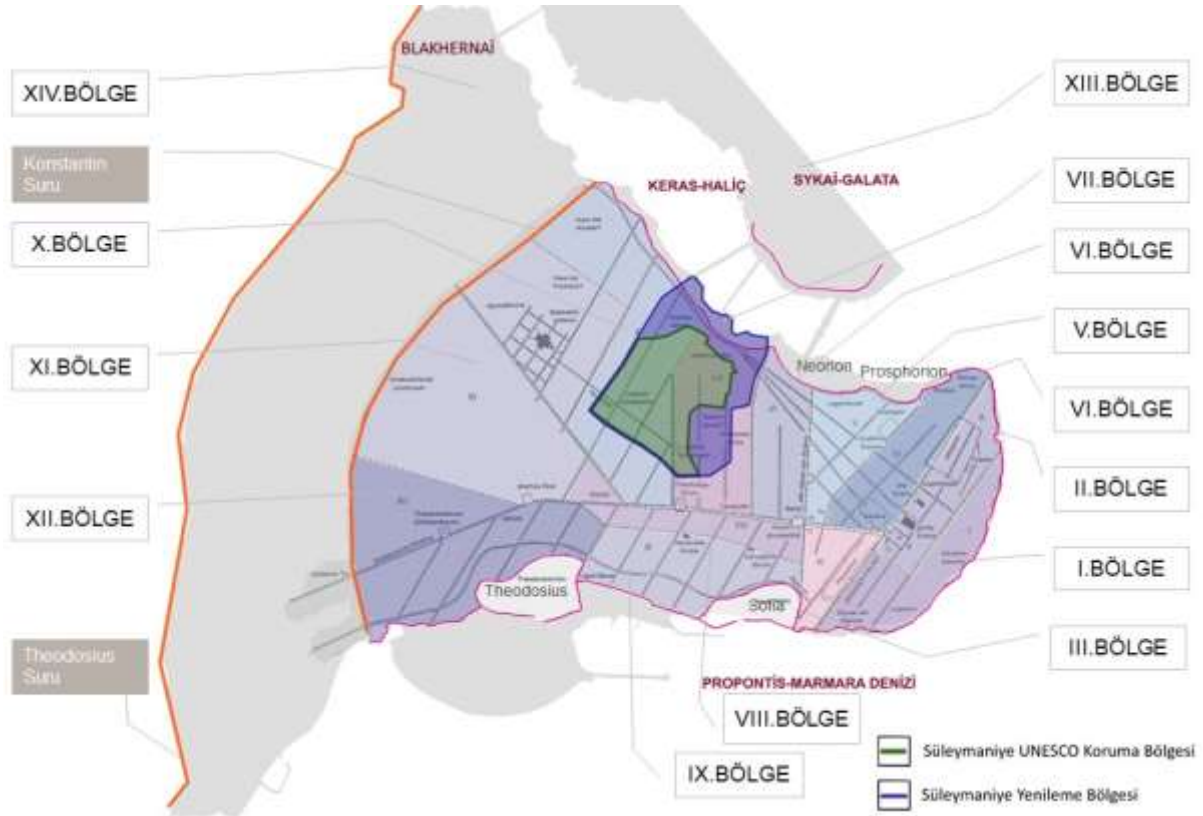
Müller Wiener haritasında Süleymaniye çalışmasının sınırladığı bölge X. VII. ve VIII. olarak gösterilmektedir. Müller Wiener'in Konstantinopolis'in 4. ve 7. yüzyılda varolan anıtlarını ve önemli yerlerin adlarını işaretlediği haritasında X. Bölge Kirazlı Mescit sokağın batısını içine alır. Daha yukarıda Yoğurtçuoğlu sokak civarından doğuya doğru genişleyerek Ord. Prof. Dr. Cemal Bırsel Caddesi hattına kadar uzanır. X. Bölge batıda Konstantinus surlarına kadar devam ederken, Kuzeyde tüm Küçükpazar, sahil bölgesini kapsar. Güneyde Şehzadebaşı caddesi hattından Beyazıt meydanına ulaşır. Süleymaniye Külliyesinin Hamam, Salis Medrese, Rabi Medrese, Sinan Türbesi ve tahminen Tabhanenin oturduğu alan X. Bölgeye dâhilken Külliyenin kalanı VIII. Bölgenin sınırları içinde olmalıdır. Yine Müller-Wiener haritasına göre İstanbul Üniversitesi Merkez kampüsünün bir bölümü ile Beyazıt Külliyesi de VIII. Bölge sınırları içindedir. Kampüsün kalanı ve Uzun Çarşı Caddesi hattı ise VII. Bölge sınırları içinde görünmektedir.

Şekil 6. Wiener'in haritasında Konstantinopolis'in 14 bölgesi (Wiener, 2016) ve Süleymaniye (Kaynakta sayfalar numaralandırılmamıştır)

Albrecht Berger'in 1997 tarihli haritasında, bölgelerin sınırlarını belirlemiş ve ayrıca Notitia'da adı geçen anıtları bölgeler üzerinde işaretlemiştir. Ayrıntılı incelemesi sonrasında birçok araştırmacı için altlık olmuştur. Berger'in haritasına göre Süleymaniye bölgesi, Notitia'da bahsi geçen bölgelerden VI. Bölge ve X. Bölge sınırları içinde kalmaktadır (Berger, 1997). Haritada, Aziz Acacius Kilisesi Haliç kıyısında yakın Yavuz Sinan mahallesi civarında işaretlenmiştir. Haritaya göre, kilise Süleymaniye Unesco sınırının hemen dışında olmalıdır. Berger, Konstantinus hamamını Valens su kemerinin hemen önünde muhtemelen bugün İMÇ 1. Blok arkasında bir yerde işaretlemiştir. Amastasius Kilisesi ve Paulos Kilisesi ise Unesco sınırının dışında Süleymaniye yenileme sınırlarında bugün İstanbul Üniversitesi Merkez kampüste işaretlenmiştir. Büyük çeşme ise Valens su kemerinin doğu yönde bittiği noktadadır.

Berger'in sınırladığı bölgeler haritasına göre VII. Bölge 58 hektardır (Drakoulis, 2012). Bugünkü mahallelerden Beyazıt, Mimar Kemalettin, Balabanağa, Süleymaniye, Demirtaş, Sarıdemir Hoca Gıyaseddin, mahallelerini içine alır. Bölgeye dâhil olan mahallelerden Süleymaniye, Demirtaş, Sarıdemir Hoca Gıyaseddin mahalleleri Süleymaniye bölgesi sınırları içindedir. X. Bölge ise, 110 hektardır (Drakoulis, 2012). Bugün Yavuz Sultan Selim, Cibali, Yavuz Sinan, Hacı Kadın, Molla Hüsrev, Kalenderhane, Kemalpaşa mahallerini kapsar. Bunlardan Yavuz Sinan, Hacı Kadın, Molla Hüsrev, Kalenderhane mahalleleri Süleymaniye bölgesi içindedir.

Şekil 7. Berger'in haritası (Berger, 1997: 353)⁵ kullanılarak yeniden üretilen Konstantinopolis'in 14 bölgesi ve Süleymaniye

Petrus Gyllius, bölgenin sağ ve solu konusundaki kafa karışıklığını anlatırken, Livius'un, Romulus'un Roma bölgelerini belirlerken doğudan batıya doğru belirlediğini, güneye bakan bölgelerin sağda, kuzeye bakan bölgelerin solda olduğunu yazdığından bahseder (Gyllius, 1997). Bu doğudan batıya ilerleyen bir kişinin doğu yönüne bakarak yani gittiği yere (batıya) sırtı dönük olarak ilerlemesiyle mümkün olabilir. Ancak Gyllius, bu açıklamaya ikna olmamış olmalı ki, sağda olduğu söylenen, VII. Bölgeyi kuzeye yerleştirmiştir. Türklerin Bedesteninin bu bölge içinde olduğunu söyler (Gyllius, 1997). Bölgede bulunan içi merdivenli Theodosius sütununun yerini, bölge halkından da dinledikleriyle, kuzeybatı yönünde üçüncü tepenin Beyazıt hamamına yakın bir yerinde olduğu sonucuna varır (Gyllius, 1997). Bölgede bulunduğu söylenen Eirene (İrene) Kilisesi'nin Osmanlı'nın Eski Sarayının sınırları içinde kaldığını bazı yaşlılardan öğrendiğini söyler ancak daha sonra saray alanının dışında kalan tepenin doğu tarafında bu isimde kare biçimli bir binanın varlığını öğrendiğini söyler (Gyllius, 1997). Gyllius'un tepede olduğunu düşündüğü kilise Berger'e göre Markos Embolos'un alt ucunda muhtemelen caddenin doğusunda Haliç kıyısındadır. Anastasia Kilisesinin ise daha yukarda ve caddenin batısında olduğu söylenir (Berger, 1997). Anastasia kilisesinin ise Theodosius forumuyla aynı olduğunu düşündüğü Forum Tauri'ye yakın bir yerde olabileceğini düşünmektedir (Gyllius, 1997). Anastasius Kilisesinin erken 5. yy kilisesi olduğu bilinmektedir. St. Paul kilisesi ise 4. yy ortalarına tarihlenir. Bu kilise Konstantinopolis'in 6. piskoposu Günah Çıkarıcı Aziz Paul'a adanmıştır. Birçok sürgün sonrası Constantinopolis dışında öldürülen Aziz Paul'un ölümünden sonra 381 yılında I. Theodosius tarafından tekrar Konstantinopolis'e getirmiştir. 1326 yılına kadar muhtemelen kilisenin bulunduğu yerde kalan Aziz'in naaşı bu tarihte Venedik'e götürülmüştür (Orthodox Church in America, 2010). Aziz Paulos kilisesi muhtemelen Anastasia'ya yakın bir yerde Markos Embolos caddesinin batısında olabilir

(Berger, 1997). Bu cadde VI. Bölge ile sınır oluşturmaktadır. Bugün Uzunçarşı caddesine karşılık gelmektedir.

Şekil 8. Berger'in haritası (Berger, 1997: 353)'na göre, VII. Bölge ve X. Bölgenin detaylı gösterimi⁶

İçinde merdiven olan Theodosius sütununun yerinin Beyazıt hamamına yakın bir yerde olduğu ve sütunun hamamı yapmak için Bayezid tarafından yıktırıldığı söylenmektedir (Gyllius, 1997). Notitia iki atlı heykelden bahsetmektedir. Berger bunların kimlikleri açık olmamakla beraber Arkadius ve II. Theodosius'a ait olabileceğini söyler (Berger, 1997). Arkadius heykelinin sonradan 543 yılında Augustation'a taşındığı belirtilir (Berger, 1997). Notitia'da bölgede bulunduğu yazılmış Carosa Hamamı Gyllius'a göre üçüncü tepede yapılmıştır ve ismini Valens'in kızı Carosa'dan alır (Gyllius, 1997).

Üçüncü vadiye isabet eden X. Bölgede Konstantinus hamamı ve büyük bir anıt çeşmeyi içerdiğini Notitia'dan aktarırken, bunlardan hiçbirini Gyllius'un İstanbul'u ziyaret ettiği tarihlere kalmamıştır (Gyllius, 1997). Constantius Notitia'da Valens'in tahıl ambarından bile bahsederken, Valens su kemerinden bahsedilmemiş olmasını hayretle karşılar (Gyllius, 1997). Konstantinus'un hamamına dair bir iz bulunmamaktadır. Ancak şehirde Constantius'a adını taşıyan bir hamam bulunduğu ve bunun İoannes Khrysostomos taraftarlarının İstanbul'dan kaçışını anlatırken paskalyayı bu kamusal hamamda kutladıkları aktarılmaktadır (Gyllius, 1997). Konstantin hamamlarının Constantius tarafından tamamlandığı bilindiği için, bahsi geçen hamamın X. Bölgede anılan aynı hamam olduğu düşünülebilir. Bölgede ayrıca, hanedan ailesine ait konutlar bulunmaktadır. Bunlar I. Theodosius'un kızı Agusta Plakidia, II. Theodosius'un eşi Agusta Eudokia ve II. Theodosius'un kız kardeşi Asilzade Arcadia'ya ait üç evdir (Magdalino, 2001).

Çizelge 2. Notitia'ya göre, bölge bazında envanter sayıları (Seeck, 1876: 230-243)⁷

Bölgeler	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
Saray-palatia	2									1				1
Hanedanlık evi -	2		1						1	3	1			
Kilise- ecclesiae		2		1			3		2	1	1		1	1
Sütun - columnae					1		1					1		
Senato Binası - senatus		1				1								
Bazilika - basilicae				1				1						
capitolium								1						
Darphane -moneta												1		
Hamam - thermae	1	1			2		1		1	1			1	1
Nymphaea				1	1					1				1
Sarnıç - cisternae					1						2			
Ambar -horrea					4				2					
Forum - fora					1	1	1					1	1	
Augusteum				1										
Tiyatro - theatra		1											1	1
Amfityatro - amphitheatrum		1												
Lusorium	1												1	
Hipodrom - Circus Maximus			1											
Stadyum - stadium				1										
Sokak - vici	29	34	7	35	23	22	85	21	16	20	8	11		11
Ev- domus	118	98	94	375	184	484	711	108	116	636	503	363	431	167
Revak - porticus	2	4	5	4	7	1	6	5	2	6	4	3	1	2
Özel hamam - balneae	15	13	11	7	11	9	11	10	15	22	14	5	5	5
Halka Açık Fırın pistrina publica	4				7	1			4	2	1		1	1
Özel Fırın pistrina privata	15	4	9	5	2	17	12	5	15	16	3	5	4	1
Dağıtım Merkezi - gradus	4	4	10	7	9	17	16	5	4	12	7	9	8	5
Et/ Balık Marketi - Macella				2				2						
Mahkeme Binası – tribunal		1	1											
Liman - portus			1		1	1						1		
İskele- scalae			1	1	1									
Yönetici- curator	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
İtffaiye- collegiati	25	35	21	40	40	49	80	17	38	90	37	17	34	(37)
Ulak/Memur – vernaculus	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	(1)
Gece Bekçisi – vicomagistri	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	

Süleymaniye Bölgesi

En Fazla

İkinci

4. DEĞERLENDİRME

Süleymaniye Bölgesi olarak sınırladığımız İstanbul Tarihi alanları Unesco Dünya Miras alanı (Unesco koruma alanı) ve Süleymaniye yenileme alanlarının Notitia'ya göre, 5. yüzyıl Konstantinopolis kentinin VII. ve X. Bölgeleri içinde kaldığı görülmüştür. Bu iki bölgenin envanter yoğunluğunda bir çok kalemde en yoğun bölgeler olduğu, envanter çeşitliliği anlamında da yeterli bir düzeyde olduğu saptanmıştır. Bölge bazında envanter sayılarının gösterildiği çizelgede (Çizelge 2) görüleceği üzere, 711 adet ile VII. Bölge ev sayısında en önde iken, hemen ardından 636 ev ile X. Bölge gelmektedir. VII. Bölgede ev yoğunluğu hektar başına 12.26 iken, X. Bölgede bu oran 5.73'tür.

VII. Bölge 85 adet ile sokak sayısı en fazla olan bölgedir (hektar başına 1.47 sokak). 58 Hektarlık bir alana yayılan, bölgedeki sokak sayısının 188 hektar ile en fazla alana sahip olan XI. Bölgenin on katı olduğu görüldüğünde, VII. Bölgedeki yoğunluk anlaşılabilir. XI. Bölgenin geneli boş arazilerden oluştuğu Notitia'da belirtildiği için sokak sayısı karşılaştırması uygunsuz görülürse, şehrin idari merkezlerine ve ticaret bölgelerine bakılabilir. Örneğin, şehrin idari merkezleri I. Bölge ve VI. Bölgede sokak sayıları sırasıyla, 29 ve 35 adet iken (hektar başına düşen sokak sayısı sırasıyla 0.69, 0.82) şehrin önemli yapılarını içerdiği Notitia'da özel olarak belirtilen V. Bölgede sayı, 23'tür (hektar başına 0.73 sokak).

Dağıtım istasyonlarının sayısında, VII. Bölge, Neorion limanı ile canlı bir ticaret bölgesi olan VI. Bölgeden sonra ikinci sıradadır. Revaklı cadde sayılarında ise, VI. Bölgeden sonra 6'şar adet portikus ile VII. Bölge ve X. Bölge ikinci sıradadır. Bu caddelerin ticari fonksiyonla kullanıldığı, revaklı yol boyunca dükkanların sıralandığı sanılmaktadır (Mango, 2000). Ayrıca, X. Bölgede 16 özel fırın bulunmaktadır. Bu sayıyla bölge özel fırın sayısında ikinci sıradadır. Öyleyse, Süleymaniye bölgesinin 5. yüzyılda ticari bir merkez olarak da öne çıktığı söylenebilir. Süleymaniye bölgesinin Notitia ile belirlenen alana göre, dini ve konut fonksiyonlarını bir arada barındığı ve ayrıca aristokratlar bölgesi olduğu çıkarımı yapılabilir. Listeye göre en çok kilise VII. Bölgedeyken, üç adet ile en çok hanedanlık konutu X. Bölgededir. Bölge, hanedana ait konut sayısında I. Bölgeden bile fazladır. Yine X. Bölge özel hamam sayısında öndedir, 22 adet ile en çok yapı bu alandadır.

Bölgeler arasında yönetici (curator), ulak (vernaculus), gece bekçisi (vicomagistri) sayıları sabitken itfaiyeci sayısı değişkenlik göstermektedir. Bu sayılarda da en çok sayı 90 itfaiyeciyile X. Bölge ve 80 itfaiyeci ile VI. Bölgededir. Berger, collegiati'nin sadece itfaiyeci olmayıp çeşitli meslek gruplarından yangınla mücadele için bir araya gelmiş lonca gibi bir topluluk olduklarını bildirmektedir (Berger, 1997).

VII. Bölgenin VI. Bölge ile arasındaki doğu sınırını belirleyen, Markos Embolos'un (Uzun Çarşı caddesi) halen bir sınır olması (Süleymaniye bölge sınırı) önemli görülmektedir. Doğal yapısı içinde topografyaya yerleşmiş bir sınır olarak bölgenin antik bir unsurudur. Oysa keskin bir hat gibi iki eski komşuyu (Zeyrek ve Süleymaniye) birbirinden ayıran Atatürk bulvarı için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

Notitia bize şehrin çeşitli fonksiyonlarda tercih edilen bölgelerinin yerleriyle ilgili genel bir fikir vermektedir. Konstantinopolis'in ticari, idari bölgeleri ve konut bölgeleri listelenen yapılar üzerinden anlaşılabilir. Örneğin hektar başına ev sayısına göre yoğunluğun en fazla olduğu bölge XIII. Bölge (Galata), VI. Bölge (Neorion Limanı) ve VII. Bölge'dir (Süleymaniye bölgesi). Bu bölgeler Haliç boyunca uzanan ticari ve sosyal merkezler olması, konut yoğunluğunun işlik alanlara yakınlığına bağlı olarak arttığını düşündürebilir. İtfaiyeci sayılarının ise, konut sayısının çok olduğu VII ve X Bölgelerde diğer bölgelere göre daha fazla

olması ahşap evler ile açıklanabilir. Ev sayısı en çok olan VII. Bölge aynı zamanda kapladığı alan bakımından X. Bölgeye nazaran daha küçük olmasına rağmen, itfaiyeci sayısı anlamında X. Bölgenin gerisinde kalmaktadır. Oysa yangının yayılma hızının 58 hektarlık alanı ve 711 adet konutla VII. Bölgede 110 hektarlık ve 636 konutu içeren X. Bölgeden daha hızlı yayılması muhtemeldir. Buna rağmen az sayıda itfaiyeciye sahip olması, muhtemelen, VII. Bölge ve X. Bölge arasındaki önem sıralamasını da ortaya çıkarmaktadır.

Konstantinopolis'in yoğun yerleşimi daha şehrin kuruluşunun ilk yüzyılından beri yoğun olduğu bildirilmektedir. 5. yüzyıl yazarı Zosimus, yoğunluk sebebiyle binaların birbirine çok yakın yapıldığını ve bunun şehrin sakinlerine hem evlerindeyken hem de sokaktayken sıkıntı verdiğini yazar (Zosimus, 1814: 55). Notitia'da kentteki toplam ev sayısının dört bin üç yüz seksen sekizi aşmaması, bahsi geçen evlerin (domus) kentteki daha gösterişli konakları ifade etmesi olası görünmektedir (Gyllius, 1997).

Sonuç olarak Süleymaniye, 5. yüzyılda içinde olduğu VII. Bölge ve X. Bölge ile şehrin gözde yerleşim merkezidir. Bölgede bulunan konaklar (toplam 1347 adet), tüm şehirde bulunan konak (gösterişli büyük ev) sayısının %30.6'sını oluşturmaktadır. Üzerinden geçen on altı yüzyıl sonra bugün halen, Unesco Dünya Miras alanı Süleymaniye bölgesinde, tescilli sivil mimarlık örneği yapı adedi⁸ (395 tescilli + 120 kayıp = 515 adet), diğer bölgelere kıyasla çoğunluktadır. Ayrıca, Süleymaniye bölgesindekiler, İstanbul'un Dünya Miras alanlarının tamamındaki sivil mimarlık örneği yapıların (1281 tescilli + 261 kayıp = 1542 adet) %33.3'ünü oluşturmaktadır. Bu durum, bölgelerin değişmeyen kaderleri mi var sorusunu akla getirmektedir.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale, "UNESCO Dünya Miras Alanları Kapsamında Süleymaniye bölgesi Yer altı Envanterinin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezi çalışmasından üretilmiştir. Tez, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Hasan Fırat Diker yürütücülüğünde sürdürülmektedir.

Makalede kullanılan tüm görseller aksi belirtilmediği sürece belirtilen yılda yazarlar tarafından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Notlar

¹ "İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı İdari Sınırlar" (Alan Başkanlığı, 2018a) haritası altlık olarak kullanılarak yazar tarafından bölge sınırlarını gösterme amacıyla üretilmiştir

² Bahsi geçen yazma esere Münchener Digitalisierungs Zentrum Digitale Bibliothek internet kaynağından <https://daten.digitalisierungs-zentrum.de/bsb00005863/images/index.html?id=00005863&groesser=&fip=193.174.98.30&no=&seite=172> erişim adresi kullanılarak ulaşılabilir.

³ The Antiquities of Constantinople 1729 John Ball çevirisinde. (Gilles, 1729)

⁴ Notitia'nın Türkçe çevirisinde, Otto Seeck (1876) Notitia Dignitatum Latince versiyondan, Petrus Gyllius (1997) İstanbul'un Tarihi Eserleri kitabından, Albrecht Berger (1997) Regionen und Strassen in Konstantinopel makalesindeki Notitia'nın Almanca çeviriden ve John Matthews Notitia Urbis Constantinopolitanae makalesindeki İngilizce çeviriden yararlanılmıştır.

⁵ Albrecht Berger'in 1997 tarihli, Regionen und Strassen in Konstantinopel makalesindeki haritasıdır.

⁶ Albrecht Berger'in 1997 tarihli haritası altlık olarak kullanılarak üretilmiştir.

⁷ Tablo, Otto Seeck (1876)'in yayınladığı veriler kullanılarak üretilmiştir.

⁸ UNESCO Dünya Miras Alanı Kültür Varlıkları adetleri, Tarihi Yarımada Yönetim Planı'ndan (Alan Başkanlığı, 2018b) alınmıştır.

KAYNAKLAR

Kitap

DE CLARI, R., 1994. *İstanbul'un zaptı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

DEMİRKENT, I., 1997. *Haçlı seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.

DIONYSIOS, B., 2010. *Boğaziçi'nde bir gezinti (Anaplous Bosporou)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

DU CANGE, C., 1680. *Constantinopolis christiana, seu descriptio urbis Constantinopolitanæ, qualis exstitit sub imperatoribus christianis, ex variis scriptoribus contexta & adornata*. Paris: Libri Quatuor.

GILLES, P., 1729. *The antiquities of Constantinople*. Londra: John Ball.

GYLLIUS, P., 1997. *İstanbul'un tarihi eserleri*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

KUBAN, D., 2010. *İstanbul bir kent tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MAMBOURY, E. 1951. *Istanbul touristique*. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi.

MANGO, C. A., 1993. *Studies on Constantinople*. Hampshire, Aldershot: Gt. Brit Variorum.

OUSTERHOUT, R. G., 2019. *Eastern medieval architecture: the building traditions of Byzantium and neighboring lands*. New York: Oxford University Press.

SEECK, O., 1876. *Notitia dignitatum, accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*. Berolini: Apud Weidmannos.

VAN MILLINGEN, A., 1899. *Byzantine Constantinople, the walls of the city and adjoining historical sites*. London: J. Murray.

WIENER, W. M., 2016. *İstanbul'un tarihsel topografyası*. 4. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ZOSIMUS., 1814. *The history of count Zosimus*. London: J. Davis.

Kitapta bölüm

DRAKOULIS, D., 2012. The functional organization of early Byzantine Constantinople according to the Notitia Urbis Constantinopolitanae. İçinde: P. DOUKELLIS, TH. KORRES, SP. SFETAS ve F. TOLOUDI, ed. *"Ανοιχτοσύνη" - "Openness"*. Thessaloniki: Vantias. s. 153-184.

KUBAN, D., 1994. Polieuktos kilisesi. İçinde: İ. TEKELİ, ed. *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi*. 6.Cilt. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. s. 277.

- MAGDALINO, P., 2001. Aristocratic oikoi in the tenth and eleventh regions of Constantinople. İçinde: N. NECİPOĞLU, ed. *Byzantine Constantinople: monuments, topography and everyday life, medieval Mediterranean*. Leiden: Brill. s. 53-69.
- MATTHEWS, J., 2012. The Notitia Urbis Constantinopolitanae, İçinde: L. GRIG ve G. KELLY, ed. *Two Romes: Rome and Constantinople in late antiquity*. Oxford: Oxford University Press. s. 81-115.

Dergide makale

- BERGER, A., 1997. Regionen und straßen im frühen Konstantinopel. *Istanbul Mitteilungen*. 47, s. 349-414.
- BURY, J. B., 1916. The date of the notitia of Constantinople. *English Historical Review*. 31, s. 442-443.
- EYİCE, S., 1975. Bertrandon de la Broquiere ve seyahatnamesi 1432-1433. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* . VI (1-2), s. 85- 126.
- MANGO, M., 2000. The commercial map of Constantinople. *Dumbarton Oaks Papers*. 54, s. 189-207.
- SAV, M., 2011. Süleymaniye Camii çevresinin arkeotopografyası ve Mimar Sinan'ın alan seçimi. *Restorasyon Yıllığı Dergisi*. 3, s. 62-79.
- STOREY, G., 2002. Regionaries-type insulae 2: architectural/residential units at Rome. *American Journal of Archaeology*. 106 (3), s. 411-434.
- TALBOT, A.M., 1993. The restoration of Constantinople under Michael VIII. *Dumbarton Oaks Papers*. 47, s. 243-261.

Konfresansta bildirisi

- DİKER, H. F. ve CÜNÜK, C. N., 2017. Aynı mekânda, ayrı zamanlardaki "komşuluk": İstanbul'da Süleymaniye semti örneği. İçinde: AKANSEL, S., UMAROĞULLARI, F. ve CANITEZ, T., X.Uluslararası Sinan Sempozyumu, 27-28 Nisan 2017, Edirne: Trakya Üniversitesi. s. 257-266.
- ERTUĞRUL, Ö., 2010. Süleymaniye'nin bin yılı. İçinde: ERTAN, M. H., AYTEKİN, M. ve AY, U., Süleymaniye: Ulusal Sempozyum : Şehir ve Medeniyet, 23-25 Kasım 2007, Darüzziyafe-Süleymaniye, İstanbul: KOCAV (Kültür Ocağı Vakfı). s. 51-56.

Tez

- AĞIR, A., 2001. *İstanbul'un eski "Venedik ticaret kolonisi"nin "Osmanlı ticaret bölgesi'ne dönüşümü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi.

İnternet kaynağı

- ALAN BAŞKANLIĞI, 2018a. *İstanbul tarihi yarımada yönetim planı, idari sınırlar* [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/analitic.html> [Erişim tarihi 14 Mayıs 2020].
- ALAN BAŞKANLIĞI, 2018b. *İstanbul tarihi yarımada yönetim planı,taşınmaz kültür varlıklarının dağılımı* [çevrimiçi]. Erişim adresi:

<http://www.alanbaskanligi.gov.tr/tya/samples/magazine/slider.html#page/103> [Erişim tarihi 4 Nisan 2020].

DIGITAL BODLEIAN, 1436. *Notitia dignitatum, etc. ms. canon. misc. 378* [çevrimiçi]. Erişim adresi:

<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/inquire/Discover/Search/#!/?p=c+0,t+,rsrs+0,rsps+10,f a+,so+ox%3Asort%5Easc,scids+,pid+3eb32a9c-616b-4ce6-ae15-411881ee1625,vi+557836ae-25ee-46ea-a918-b80c8a90c748> [Erişim tarihi 14 Mayıs 2020].

ORTHODOX CHURCH IN AMERICA, 2010. *Saint Paul the Confessor, archbishop of Constantinople* [çevrimiçi]. Erişim adresi:

<https://oca.org/saints/lives/2010/11/06/103185-st-paul-the-confessor-the-archbishop-of-constantinople> [Erişim tarihi 12 Nisan 2020].

Biyografiler

Cahide Nur ÖZDEMİR

2012 yılında International University of Sarajevo Mimarlık bölümünden mezun oldu. 2013 yılında aynı üniversitede “The Battefield of Ideologies: Taksim Square” başlıklı teziyle yüksek lisans derecesi aldı. 2013 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık bölümünde doktora eğitimine başladı. Aynı zamanda, 2014 yılından beri Türk Hava Yolları’nda Mimar olarak çalışmaktadır.

Hasan Fırat DİKER

1998 yılında Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nü bitirdi. 2000 yılında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi kürsüsünde “Topkapı Sarayındaki Revan ve Bağdat Köşkleri” başlıklı yüksek lisans tezini, 2010 yılında ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Türk-İslam Sanatları programında “Belgeler Işığında Ayasofya’nın Geçirdiği Onarımlar” adlı doktora tezini verdi. 2004 yılına kadar çeşitli proje ve uygulama firmalarında çalıştıktan sonra, 2004-2011 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde uzman olarak görev aldı. 2011 yılından beri öğretim üyesi olduğu Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi’nde 2017 yılında Doçent unvanını almış, 2018 yılında da Dekan yardımcılığına atanmıştır. 2012-2014 yılları arasında İstanbul Koruma Bölge Kurullarında üyelik yapmıştır.